

LITERATURA IN SPAȚIUL CARCERAL LITERATURE IN CONFINEMENT

ADRIANA FOLTUȚ*

ABSTRACT. In the 20th century, the socio-political and cultural context in Romania was subjected to a period of terror, in the context of a totalitarian state and a concentrationary politics. An apparatus of repression and persecution was operating, acutely felt both by a fragile society forced to endorse a violent and brutal change, and by *man*, the individual who was but an easy target on the road to dehumanization, depersonalization and decay under the empire of a destructive political regime, that placed people in the elemental realm of darkness, intimidation, abuse, mistreatment and confinement, dominated by unimaginable evil forces. In the concentrationary space, this person could be anyone, from anywhere: intellectual, scientist, scholar, priest, peasant, mother, father, daughter, son, grandfather or grandmother, any human being who showed opposition to the doctrines and dark policies of the system. In this terrible concentrationary space, *the man* became not only the “survivor” of his own experience, but also its witness, and later on that man became the confessor. The expression of physical and mental suffering encountered concrete manifestations in poetic creations of inestimable artistic, spiritual and historical value, illustrating transfiguring experiences that would considerably mark the memory of the individual condemned to inhuman prison treatments. Poetic creations born in these edge situations from the deepest experiences – of revolt, revenge, anguish, defeat, hope, peace, and tolerance – whether verbalized or silent, have different functions identifiable in verses first memorized and then written: the cathartic function, the descriptive function, the hortative function, the documentary function.

KEY WORDS: man, persecution, abuse, prison, creation

Introducere

Literatura persecuției este sinonimă, deseori, cu literatura detenției sau cu literatura carcerală. Considerăm că o bună înțelegere și, în același timp, o

* ADRIANA FOLTUȚ (PhD 2008, Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca) is Lecturer in Romanian Classic and Contemporary Literature at Emanuel University of Oradea, Romania. E-mail: adriana.foltut@emanuel.ro.

abordare aprofundată a liricii detenției este important să surprindă semantica prin conectare la contextul istoric, politic și social. De asemenea, este importantă înțelegerea proceselor psihologice implicate în procesul de creație manifestat în maleficul univers concentraționar.

Din punct de vedere istoric, în România comunismul s-a instaurat în câteva etape, dar cu sorți de izbândă în toate domeniile vieții: politic, social, educativ, industrial etc. Recurgând la informații cu caracter istoric, constatăm că după cel de-Al Doilea Război Mondial cele trei puteri învingătoare – America, Marea Britanie și Uniunea Sovietică – vor semna, în anul 1945, înțelegerea de la Yalta, care „în mod teoretic garanta organizarea de alegeri libere în țările căzute în aria dominației sovietice, dar în mod practic delimita sferile de influență“ (Vitan-Matei 2011: 16). Astfel s-a constituit Cortina de Fier sub puterea lui Stalin, care și-a atins scopul cu privire la interesele pe care le afișa, prin formarea Partidului Comunist și a Armatei Roșii. Imediat după 23 august 1945, moment când România a întors armele împotriva Germaniei, Uniunea Sovietică s-a impus și mai mult în conducerea politicii românești, în etape bine stabilite, cucerind simpatia multora prin promisiuni care au rămas la stadiul de himere, idealuri, dorințe și, totodată, printr-o iluzie a ideii de normalitate. Speculând o oarecare instabilitate a politicii postbelice, comuniștii, reprezentând un partid nesemnificativ pe scena politică de la noi, ajung la putere, odată cu instaurarea guvernului Petru Groza, ulterior, regele Mihai fiind forțat să abdice (Roman 2006: 66). În consolidarea regimului, s-a recurs la teroare și forță împotriva celor care se opuneau, împotriva dușmanilor regimului. Instrumentul terorii politice urma să se manifeste în urma înființării Direcției Generale a Securității Statului, care urmărea un singur obiectiv „apărarea cuceririlor democratice și asigurarea securității R.P.R. împotriva uneltirilor dușmanului din interior și din exterior“ (Roman 2006: 66). Dușmanul era orice oponent al noii ideologii, indiferent de mediul de proveniență, indiferent de poziție socială, profesie, vârstă sau stare civilă.

Detenția politică s-a concretizat într-un regim de exterminare, bine planificat și riguros supravegheat, care slujea unor ideologii de-a dreptul aberante. Pentru a ajunge la standardele impuse, acest regim a fost încredințat unor indivizi lipsiți de umanitate, ignoranți și insensibili în fața suferinței, care, sub presiunea puterii de care dispuneau, au ajuns să producă acte de cruzime, fiind investiți „cu dreptul de viață și de moarte asupra deținuților politici“ (Ioniță 2008: 12). Acești indivizi erau responsabilizați să aplice metode distructive, să anihileze, în fiecare persoană încarcerată, și cea mai mica urmă de umanitate, să-l distrugă până la reformarea impusă de un regim odios. Așadar, deținuții erau supuși unor condiții inumane și aproape incredibil de

violente, fiind forțați să muncească în lagăre și să îndure ani de temniță grea, să sufere nejustificat și să urce calvarul unui drum conceput cu trepte construite și măsurate în cel mai absurd mod cu putință.

Din punct de vedere psihologic, scopul detenției era manipularea celor închiși, pentru a-i determina să accepte regimul politic al comunismului, prin anihilarea personalității, prin reeducare și dezindividualizare. În aceste condiții, poezia devine un exercițiu intelectual, dar și un mod de supraviețuire prin transpunerea conținutului psihologic al eului în creație. Astfel, este de la sine înțeles faptul că acest tip de literatură, creată în condiții mult mai mult decât vitrege, se constituie într-un document autentic care consemnează experiențele persoanei încarcerate și, totodată, reprezintă cea mai sinceră exprimare a suspinului, a plânsului, a revoltei și a surâsului, generate de credința că răul trăit poate fi o cale de a experimenta binele. În interiorul celulei și sub imperiul teroarei, cel întemnițat își va asuma un dublu rol în regim de simultaneitate: el este, deopotrivă, "spectator și pacient tragic" (Cesereanu 1998: 123), fără a fi înțeles motivele, motivațiile, sensul și sistemul de valori din spatele tragediei sale și a celor mulți, colegi de celulă și de suferință. În urma tratamentelor diabolice aplicate, atitudinile celui persecutat sunt reduse, uneori, la simple impulsuri primare, claustrarea devine sinonimă cu limitarea oricărui raport de normalitate, iar tot ceea ce e firesc și omenesc este supus degradării și umilinței: „Rațiunea e obnubilată, înlocuită cu domnia anarhică a instincțelor și absurdului. Starea celui închis e de prostrație și de anxietate, rând pe rând. Lehamitea alternează cu agitația nervoasă, paroxistică" (Ioniță 2008: 12). Deseori, planul real se confundă cu halucinația și somnia, în timpul acesteia înregistrând-se lupte imaginare cu ființe monstruoase.

Prin urmare, acest loc al infernului, grotescul carceral se definește ca topos al forțelor stihiale ale întunericului și întunecimii, un topos al intimidării, abuzului, maltratării și claustrării, dominat de o forță malefică. Această forță acționează cu un profund dispreț față de ființa umană și față de viață, precum și cu o dorință maladivă de a înfăptui răul, o concretizare cât se poate de reală a ceea ce reprezintă *homo homini lupus*. În acest context, tratamentul aplicat deținutului urmărește transformarea lui într-un „mort viu, un nenăscut, un neconceput [...] căruia i se interzice de a fi existat vreodată" (Ioniță 2008: 12). Claustrarea, abuzul și intimidarea vor acționa puternic asupra deținutului, ducând, aproape la anihilarea eului și, implicit, a personalității, dar într-un mod aproape supranatural, acesta surprinde, în propriul resort sufletesc, energii nebănuite care-i vor servi la proiectarea și salvarea memoriei unei experiențe prea greu, aproape imposibil de înțeles și de tolerat.

Privind situația din punct de vedere social, detenția va contribui la dezvoltarea unei sincope în cursul normal al vieții, la un blocaj al continuității acesteia, funcționând ca o îngrădire a libertăților individului, o anihilare a drepturilor la viață, prin integrarea victimelor într-un mediu dominat de constrângere, aflat sub supraveghere strictă și control riguros. Înfrumetarea programată, lipsa de mișcare care alterna cu eforturi istovitoare, izolarea, lipsa igienei personale, constrângerile, monotonia programului zilnic, interzicerea relațiilor interumane, amenințarea continuă a vieții și sustragerea din mediul social, au dus la scăderea, sau chiar anihilarea rezistenței fizice și psihice a deținuților. Exterminarea nu era accidentală, ci programată. Printr-un cumul de suferințe, percepția subiectivă a întemnițărilor era alterată și modificată, accentuând dramatismul situației. De asemenea, sunt semnalate cazuri în care stresul emoțional extrem de puternic, provocat de teroarea psihică continuă, a concentrat toate preocupările eului spre supraviețuire, situație care l-a dezarmat și a dus la renunțarea la vechile principii sănătoase, la aspirații personale și acceptarea unei noi ideologii: „Stresul provocat de alterarea contextului social a cultivat panica și nesiguranța în aprecierea corectă a realității traumatice și implicit în adoptarea deciziilor adecvate“ (Liiceanu 1994: 18), astfel încât adaptarea și integrarea au fost anulate, iar deținutul a rămas la discreția celor care l-au manipulat, fiind apt pentru reeducare.

Regimul comunist impune limite, concretizate atât în „retragerea dreptului la a hotărî“, cât și în impunerea supunerii sufletești a celor întemnițați prin constrângere, prin interzicerea oricărei libertăți, rămânându-le șansa de „a se lăsa hotărâți“ (Liiceanu 1994: 18), manipulați. Prin impunerea limitelor exterioare, comuniștii încercau să impună limite interioare prin frică și teroare, în așa fel încât întemnițatul se afla în permanență în confruntare cu limitele sale. Detenția, sub toate aspectele ei, a însemnat o încălcare flagrantă a firescului vieții, „o discontinuitate în fluxul normal al existenței umane, un spațiu insalubru biologic și moral, un colț de infern“ (Ioniță 2008: 11) din care deținutul nu întrezărea vreo șansă de scăpare.

Reeducarea însemna denigrarea vechii identități, proiectarea unei identități noi impuse de regim și acceptarea ei. În lupta dintre cele două identități, cea reală și cea impusă, unii dintre deținuți au ajuns în situația de disociere a sinelui. Prin reiterarea principiilor și prin încurajare, sinele inițial și cel real sunt revigorate, întărite. În lupta cu această realitate incontrollabilă, eul creator experimentează o anumită formă de libertate, libertatea de creație, și își oferă satisfacția de control asupra artei și a propriilor sentimente. Această libertate îi va conferi o anumită rezistență în fața terorii și împotrivire în fața degradării ființei și a noului eu impus de regim. Prin urmare, poezia de detenție

a fost „hrană pentru cei întemnițați, dar și răzbunare împotriva regimului“ (Codrescu 1995: 8). Creația lirică devine un strigăt de durere și de disperare, o expresie a unei suferințe nesfârșite, dar și un instrument de luptă împotriva unui regim care urmărea „atomizarea” individului, în ciuda faptului că acesta ajunsese în custodia călăilor fără să aibă vreo vină. Pentru opresor nu conta dacă individul respectiv avea sau nu avea vreo vină, negreșit și imediat se fabrica o vină, în cele mai multe cazuri. Ceea ce conta cu adevărat nu era gravitatea vinei, ci faptul că se crea pretextul și contextul unei pedepse la înfăptuirea căreia erau folosite metode diabolice, studiate cu mare atenție, de minți bolnave și cu adevărat malefice. Aceste minți malefice inventau cele mai cumplite pedepse, ținând cont de toate detaliile în materie de tortură, minți capabile de o inventivitate incredibilă să creeze metode de tortură la care nimeni nu s-ar fi putut gândi vreodată.

Valori ale scrisului carceral

În contextul scrisului carceral, cuvântul își lărgeste semnificația și sensul pentru a putea cuprinde, cât mai mult și mai profund, stările indescriptibile pe care le încearcă deținutul creator de literatură. Din această perspectivă, libertatea creatorului va evidenția forța creatoare și, totodată, validează valori atestate în spațiul literar românesc: valoarea cathartică, valoarea hortativă, descriptivă și documentară a artei cu rol esențial în lirica detenției, văzută: „Ca necesitate contrazisă, tragicul pune în joc suprema ipostază a libertății, aceea a aspirației infinite și a fanteziei fără hotar“ (Liiceanu 1994: 83). Așadar, vorbim despre libertate în spațiul claustrat și încâtușat al represiunii comuniste, o libertate dificilă, o libertate a aspirației spre împlinirea prin artă, o libertate a fanteziei creatoare, prilej de parțială delimitare de suferință și cruzime.

Valoarea cathartică a artei funcționează ca un proces de descătușare, de eliberare a unei stări refulate prin intermediul scrisului, o funcție a limbajului necesară în descărcarea afectivă, în diminuarea unei stări de tensiune, o scădere a tensiunii nervoase (Cosmovici 1996: 176). În ceea ce privește creația și receptarea ei, constatăm că sunt implicate mai multe procese psihice: în psihologia „deținutului scriitor”, a procesului de creație, a tipurilor și legilor care se întâlnesc în creație, dar și în efectul literaturii asupra cititorului (psihologia publicului, vezi Wellek și Warren 1967: 116). În cazul poeziei de detenție, nevoia de descărcare psihică prin creație este mai mult decât necesară, ceea ce determină implicare afectivă mult mai puternică nu numai din partea autorului, ci și din partea celui care este martor, prin cuvânt, al experiențelor trăite de întemnițat.

Prin exercitarea libertății de creație, eul liric trece printr-un proces de reconstrucție a universului (Biberi 1968: 160), a universului său interior și exterior, creându-și propriul limbaj după un tipar construit în funcție de nevoile sale sufletești. În aceste condiții de creație și de viață, poezia va rămâne „posibilitatea unei viziuni personale, căpătând formă prin puterea expresivă a cuvântului. În realizarea unor imagini prin cuvânt, eul creator are parte de bucuria creației și de o disciplină mentală, întreținută prin inventivitate, gândire analogică și metaforică, prin dezvoltarea sensibilității, intuiției și expresivității poetice“ (Biberi 1968: 303).

Poezia carcerală este caracterizată de autenticitate, de o incontestabilă sinceritate și de spontaneitate, marcată de trăiri intense. Devine, așadar, o expresie a unei vieți care își suferă cu demnitate durerea și care își plânge, cu aceeași demnitate, plânsul, o expresie a unei conformații sufletești în care amărăciunea este convertită în dulceața versului: „opera lor nu e numai artă, ci și adevăr trăit, nu e numai o modalitate de exprimare, ci și de existență“ (Vitan-Matei 2011: 16), rămânând, în ultimă instanță, o mărturie despre experiențe inumane, despre un spațiu fizic și spiritual asemeni unui hău, a unei guri flămânde gata să înghită viața și speranța. Și totuși, uneori versul, născut în vitregia existenței carcerale, funcționează ca balsam încurajator, creatorul autoîncurajează, prin încurajarea altora care suferă la fel ca el, creațiile înregistrând astfel o valoare hortativă, prin intermediul căreia se inițiază un stadiu de inițiere în eliberarea de chingile suferinței, revelându-se un nou sens, metamorfozat, al acesteia. Sunt reiterate principii și valori, menite să asigure reconsolidarea identității și a scopului pentru care luptă. „Asumarea orgoliului de luptător“ și datoria de a fi exemplu pentru generațiile următoare, sunt motivații care îl ajută pe întemnițat în continuarea luptei (Marușca 2009: 55). Poetul experimentează o cunoaștere a eului în profunzime, într-o consolidare a sinelui, a propriilor principii și valori pe care le reiterează în poezie. Această manifestare izvorăște din teama ștergerii memoriei, a sinelui și a identității, a principiilor și a valorilor, toate acestea fiind rezultate clare ale reeducării. Împotriva acestui regim, poetul folosește arma rememorării sinelui prin poezie. Revolta exterioară era inhibată, așa că, revolta interioară este exteriorizată prin creație, poezia devenind o expresie a revoltei înăbușite, atitudinea scriitorului fiind „de opoziție, de înverșunare pătimașă, care-și depășește uneori obiectul“ (Boldea 2005: 12).

Prin creația sa, deținutul-creator se confesează, își varsă amarul, durerea și calvarul, își descrie dorul, fricile și speranțele, evidențiind, așadar, o altă misiune a poeziei concretizată în valoarea descriptivă, având un rol important în eliberarea și descătușarea, atât de necesare în scopul parcurgerii drumu-

lui osânditului care trebuie umblat cu resemnare și cu o minus sensibilitate. Prin descriptivism eul reușește să transfigureze realitatea obiectivă, prin poezie, conferindu-i acestuia revelarea actului creator, miraculosul încapsulat în imaginația creatoare și, totodată, posibilitatea evadării din realitatea obiectivă prin detașarea de atmosfera traumei. Asistăm, așadar, la o metamorfozare a sensurilor suferinței și la o metamorfozare a libertății într-un spațiu claustrat și încâtușat, într-un iad care nu semnifică moartea, ci este sinonim cu tortura. Ca modalitate de transgresare, uneori, creatorul evadează în trecut și pătrunde într-un spațiu al amintirii, retrăind binele, frumosul și adevărul existenței prin rememorare, cu scopul recuperării, sau cu scopul de a se înălța peste suferința prezentului carceral. Poezia devine, astfel, un mijloc de supraviețuire prin transfigurarea durerii, pentru că astfel, eul liric își însușește realitatea trăită și o transformă într-o realitate suportabilă, prin puterea binefăcătoare și dătătoare de forță a cuvântului. Realitatea obiectivă este cuprinsă în sufletul eului liric și acceptată prin subiectivizarea ei, libertatea dobândită prin scris, avându-și sorginea în detașare și în contemplare, în crearea unui spațiu mult mai confortabil realizat la nivelul profunzimilor sufletești.

Având în vedere caracterul de autenticitate al creațiilor lirice născute în celula terorii, surprindem și valoarea documentară a acestora, configurând o epocă, o experiență, precum și infernalul construit de un regim diabolic între zidurile unei închisori menite să traumatizeze, să dezumanizeze, să anihileze, să "dizarmonizeze" ființa umană. Acum, misiunea întemnițatului este să devină un scrib al unui univers particular, al unui univers propriu pe care îl generalizează. Așadar, deținutul-poet își încadrează experiența propriului univers fizic și sufletesc în universal general, dintr-o o dublă perspectivă: „de individ și de reprezentant al unei mulțimi cu patimi similare“ (Sava 2011:141). Transpunerea experienței personale în istorie și cuprinderea acesteia în poezie nu este supusă uitării, mai ales că, aceasta este consemnată chiar în momentul în care aceasta fusese experimentată. Prin generalizarea unui sentiment particular, creatorul descrie suferința celor care au trecut prin experiența detenției, iar cei care trec prin experiențe similare, pot fi încurajați și întăriți și se pot înțelege mai bine pe sine, pentru că „fiecare poem era receptat și considerat ca o expresie a propriilor trăiri de cel care îl învăța pe dinafară, așa cum înveți o rugăciune sau o parolă a sufletului ce trece vămile unui destin prizonier, captiv“ (Popescu 2000: 5). Deținutul observă și experimentează anumite realități sociale, politice sau istorice și le transpune în artă, prin cuvânt, le dă glas, transformându-le într-o informație cu valoare documentară.

Pentru că experiențele din temnițele comuniste nu trebuie supuse uitării și se impune o ordonare a trăirilor, se înregistrează o relație de cauzalitate-efect,

subiectul își organizează și ordonează în cuvinte experiențele din spațiul temniței, pentru a le putea cunoaște impactul și în viitor. Astfel subliniem o altă valoare a poeziei, și anume valoarea anamnestică, funcționând probabil ca scuză pentru un anumit comportament și amintind de experiența marcantă pe care a trăit-o autorul. Prin intermediul acestei funcții, eul liric își rememorează principiile, trăirile, portretele celor dragi și amintirile din trecut. De altfel, poetul încarcerat scrie dintr-o nevoie psihologică „de exhibare a eului adânc, de mărturisire și de confruntare cu un nevăzut alter-ego“ (Marușca 2009: 14-15). În singurătate, dorința de perfecțiune se dezvoltă și „sufletul comunică în izolare cu el însuși, până la a produce uneori o energie de neîmblânzit“ (Rădulescu 1998: 8). Catharsisul se realizează prin empatia unui public imaginar, care pentru autor poate fi cititorul, sau chiar el însuși, poezia fiind o mărturisire a propriilor sentimente și o reiterare a propriilor valori, un dialog cu propria inimă prin creație, pentru a se exterioriza și pentru a se elibera astfel de tensiunea emoțională care îl apasă.

Referitor la modalitatea de circulație sau transmitere a scrierilor carcerale, acestea erau transmise prin intermediul codului Morse, „zidurile au început să vorbească o limbă ciudată în puncte și liniute în sistemul «Morse». Țevile reci ale caloriferelor au devenit culoare de cuvinte fierbinți, versurile și cadențele lor au devenit bătaii de inimi înfrățite“ (Petrescu 2016: 11), sau pe cale orală, ulterior, fiind învățate, repetate și înmagazinate în memorie. Mai exista o metodă care constituia canalul de transmitere, o metodă materială. Versurile erau scrise pe diferite materiale care erau disponibile în spațiul închisorii: săpun, hârtie igienică etc. Spre deosebire de proză, versurile se puteau memora și transmite mai ușor, „erau mai ușor receptate în condițiile vitrege ale captivității și, nu în ultimul rând, necesitau mai puțină memorie sau material-suport pentru a fi păstrate“ (Crupa 2014: 19).

Concluzii

Lirica detenției este, până la urmă, o exteriorizare a eului din sine, o exteriorizare prin artă, pentru o libertate a spiritului în imaginație prin cuvânt, o exprimare a strigătului în formă estetică. Conștiința de martor al suferinței îl motivează pe încarcerat și îl determină pe creator să transpună experiența în creație, mânat de o nevoie acută de a mărturisi calvarul la care fusese supus, de a mărturisi experiența trăită, de a exprima sentimentele refulate. Poezia este rezultatul îmbinării, în artă, a nevoii de mărturisire a autorilor cu nevoia de modele a cititorilor și, totodată, o împlinire în ea însăși, atât pentru cititor, cât și pentru autor.

Din punct de vedere spiritual, temnița le-a adus încarcerărilor trăiri interioare profunde, o pasiune mai fierbinte pentru adevăr, o maturitate a gândirii și înălțare duhovnicească prin dăruire, sacrificiu, meditație și milostenie, prin gesturi mici ce aveau menirea să exprime dragostea: „Ceea ce ne impresiona și ne entuziasma cel mai mult era o viață plină de credință, de speranță și de caritate a fraților noștri persecutați, rezistența lor la asalturile zilnice ale ateismului și lupta lor neclintită pentru triumful Evangheliei lui Hristos“ (Rădulescu 1998: 53-54).

Suferința scoate din mediocritate, determinând oamenii să abandoneze „măștile convențiilor” (Popescu 2013: 107), într-o înălțare sau într-o prăbușire a caracterelor și a valorilor: „Acolo valoarea supremă era omul sfânt, viața sfântă, duhul sfințit. Valorile se ierarhizau singure, ca de altfel și oamenii care, în temniță fiind, nu mai aveau mijloace de a-și ascunde defectele“ (Danion 2008: 27).

Emanuela Ilie propune o abordare dublă a liricii de detenție, evidențiind un spațiu al formării sau al de-formării, în funcție de raportarea celui întemnițat la realitatea suferinței sale fizice și morale. Astfel, pe de o parte regăsim o identitate umană – biologică, fiziologică, psihologică, socială – surprinsă în captivitate în spațiul carceral, iar pe de altă parte identitatea umană aflată în acest teritoriu al groazei realizează apropierea de divinitate, reprezentând o soluție salvatoare „Spațiul carceral, fără îndoială, este cel al formării și al de-formării“ (Ilie 2014: 19).

Cuprinzând în sine minunea credinței, poezia este hrana sufletească a întemnițatului, reușind să redirecționeze gândul spre cer, într-o înălțare a sufletului. Poezia a fost acceptată și răspândită, cu atât mai mult cu cât se știa că autorul ei avusese parte de aceleași suferințe, de aceleași constrângeri și aceleași lupte spirituale (Danion 2008: 185). Armele pe care le foloseau cei din închisori împotriva regimului comunist, dar care erau și un scut pentru apărarea sănătății minții și a sufletelor lor, erau rugăciunea, credința, creația, memorarea Scripturii, memorarea altor poezii sau învățarea de limbi străine (Danion 2008: 17).

În perioada de detenție au existat numeroase metode de aplicare a torturii în scopul reeducării, deținuții fiind obligați să se delimiteze de credință, sentimente și idei naționale, în felul acesta urmărindu-se anularea completă a individualității, precum și dezintegrarea ființei. Unii deținuți au rezistat regim cu demnitate și abnegație, dar alții au pierdut lupta prin renunțare sau neputință.

Bibliografie

- Biberi I (1968) *Poezia, mod de existență*. București: Editura pentru Literatură Universală.
- Boldea I (2005) *Istoria didactică a poeziei românești*. Brașov: Aula.
- Cesereanu R (1998) *O călătorie spre centrul infernului. Gulagul în conștiința românească*. București: Fundația Culturală Română.
- Codrescu R (1995) *Peisaj lăuntric*. Sibiu: Puncte Cardinale.
- Cosmovici A (1996) *Psihologia generală*. Iași: Polirom.
- Danion V (2008) *Din temnițe spre sinaxare*. Galați: Egumenița.
- Ioniță N (2008) *Psihotrauma de detenție și urmările ei*. București: Fundația Academiei Civile.
- Ioniță N (2008) *Psihotrauma de detenție și urmările ei*. București: Fundația Academia Civică.
- Liiceanu G (1994) *Despre limită*. București: Humanitas.
- Marușca C (2009) *Asumarea memoriei în jurnalele postcarcerale*. Oradea: Didactica Militans, Casa Corpului Didactic.
- Oțel Petrescu A (2016) *Adusu-mi-am aminte*. București: Evdokimos.
- Popescu A (2013) *Lancea frântă. Lirica lui Radu Gyr*. București: Tracus Arte.
- Popescu A I (2000) *Poezia în cătușe*. Craiova: Omniscop.
- Rădulescu M (1998) *Istoria literaturii române de detenție*. București: Ramida.
- Roman C (2006) Bazele legislative ale represiunii comuniste în România. *De ce trebuie condamnat comunismul. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România*, 65-82. Iași: Polirom.
- Sava C (2011) Sinele sacru la Rugul aprins. *Literature between Convenience and Challenge*, 131-150. Oradea: Emanuel University Press.
- Sergiu Grossu S (2005) *În slujba Bisericii tăcerii*. București: Duh și Adevăr.
- Vitan-Matei KE (2011) *Expresivitatea limbajului în lirica detenției*. Teză de doctorat. Sibiu: Universitatea "Lucian Blaga".
- Wellek R, Warren A (1967) *Teoria literaturii*. București: Editura pentru Literatură Universală.

Surse Internet:

- <https://www.memorialsighet.ro/multiade-ionescu-detentie-totala-4/>
https://www.literaturacomparata.ro/prof/a_crupa.html
<http://www.radugyr.ro/index.php?menu=evocari&evo=9>
<http://www.cntdr.ro/sites/default/files/c2009/c2009a42.pdf>
<https://www.memorialsighet.ro/multiade-ionescu-detentie-totala-4/>